

Uredniško pojasnilo

Delo *Leksikologija. Kratek uvod* predstavlja prevodne izzive, ki so povezani tako z nekaterimi vsebinskimi odločitvami kot tudi zasledovanjem konsistentnosti pri izbranih rešitvah. Vsebino dela zaznamujejo posebnosti angleščine, čeprav so obravnavana jezikovna vprašanja v veliki meri univerzalna: kaj je leksikologija in njena zgodovina v različnih svetovnih kulturah, odnos do jezika in ideologija v jeziku, razmerja med besedo in pomenom, tuji jeziki in prevajanje. Prvo vodilo pri prevajanju je bilo zato vseskozi spoštovati angleško izhodišče, pa vendar približati vsebino slovenskemu bralcu in bralki tako, da bi se lahko čim bolj poistovetila z (meta)jezikovnimi razmisleki, ki jih ponuja monografija.

Pri tem se je bilo treba – kot je pri tovrstnih besedilih običajno – o konkretnih dilemah odločati od primera do primera, največkrat o tem, ali je zgled glede na njegov namen smiselno prevesti v slovenščino in v celoti nadomestiti angleško besedilo, ali pa pustiti zgolj v izvirniku oziroma, najpogosteje, oblike v izvirniku ohraniti in jih (v oklepaju) prevesti. Tam, kjer bi dosledno navajanje prevedkov motilo berljivost, je kot kriterij prevladala slednja. V grobem je tako mogoče razdeliti zglede v dve kategoriji: na eni strani specifično angleška leksikalno-slovnična dejstva, ponazoritve, in na drugi strani splošnejši jezikovni problemi, ki zadevajo več jezikov, kljub temu, da je izvirni zgled angleški. Povsod tam, kjer je bistvena komunikativnost prevoda in vsebina ni vezana na posamezni jezik, se oddaljujemo od izvirnika v nameri bralcu in bralki predstaviti problem z analognim zgledom v slovenščini. V izvirniku avtorja dokaj dosledno ločujeta med besedo v ortografskem smislu, kot fizično enoto (ki je navadno v kurzivi), in pomenom (ki je navadno pokončno v navednicah

zgoraj), zato, kolikor je to mogoče, temu sledi tudi prevod. Zlasti poudarjeno kulturološke značilnosti rabe oziroma pojasnila v zvezi z etimološkim razvojem so ponekod zahtevali hibridni pristop, tj. vzporedno uporabo izvirne jezikovne oblike in prevoda oziroma opisa. Kjer je to potrebno, tipično zaradi ohranjanja rdeče niti etimoloških povezav, je ponekod slovenskemu prevodu v oklepaju dodana izvirna oblika, npr. 'trgovina z ječmenom' (ang. barley store). Razlage in gesla iz (angleških) slovarjev ostajajo v izvorni obliki, saj gre za ponazoritve opisa konkretnih (angleških) besed in strukturo geselskih člankov, vezanih na te konkretne besede. Vse opombe v delu so opombe prevajalke.

1. poglavje

Leksikologija

M. A. K. Halliday

1.1 Kaj je beseda?

Za mnoge najbolj očitna lastnost jezika je, da ga sestavljajo besede. Če pišemo v angleščini, prepoznamo angleške besede – na vsaki strani imajo presledek; naučimo se jih črkovati, se igrati besedne igre, kot je scrabble, in jih iskati v slovarju. Ne bi smelo biti pretežko vedeti, kaj je beseda in kako jo opisati.

Če pa pogledamo malo поблиže, se izkaže, da je v nasprotju s tem, kar smo si predstavljali, realnost besede daleč od nečesa preprostega in očitnega. Tudi če smo pismeni odrasli govorniki angleščine, pogosto ne vemo natančno, kje se beseda začne in kje konča. Je *English-speaking* (angleškogovoreči) ena beseda ali dve? Kako se odločamo pri nizih kot *lunchtime* (*lunch-time*, *lunch time*) (čas za kosilo), *dinner-time* (čas za večerjo), *breakfast time* (čas za zajtrk)? Koliko besed je v *isn't* (=is not),¹ *pick-me-up* (poživilo, okrepčilo), CD? Otroci, ki še ne znajo brati, se skoraj ne zavedajo meja med besedami in se o njih pogosto učijo skozi besedne igre, na primer »najdeš besedo, ki se rima z ... ?«.

Še bolj problematično je, ali dve obliki predstavljata eno besedo. Če besedi zvenita enako, pišeta pa se drugače, kot

¹ Zveza glagola *biti* v 3. osebi ednine sedanjika in nikalnice, v slo. 'ni'.

denimo *horse* in *hoarse*, domnevamo, da gre za dve različni besedi. Kaj pa pari kot:

<i>like</i> 'podoben čemu/komu'	<i>like</i> 'imeti rad'
<i>part</i> 'del (celote)'	<i>part</i> 'ločiti (se)'
<i>shape</i> 'oblika, oris'	<i>shape</i> 'oblikovati'
<i>content</i> 'srečen'	<i>content</i> 'vsebina'

ali, še toliko bolj, *shape* kot star izraz za čvrsto vanilijevo kremo?

Zavedamo se, da ni enega samega pravilnega odgovora na ta vprašanja, saj so za različne slovarje značilni različni pristopi.

Kaj pa oblikovne različice kot *take, takes, took, taking, taken*: je to pet različnih besed ali le ena beseda, *take* (vzeti), z mnogimi oblikami? Kaj pa *go* (iti), *goes, went, going, gone*? Imamo v parih *book* in *books, friend* in *friendly* eno besedo ali dve? So *big, bigger, biggest* tri oblike ene same besede *big* (velik)? Če da, kako pa je z *good, better, best*? Ali *four* in *fourth, three* in *third, two* in *second*?

Vse to so problemi angleščine, kjer so besede med seboj dokaj jasno razmejene. V kitajščini je dosti težje, saj meje med besedami v pisavi niso vzpostavljene; kitajske črke predstavljajo **morfemi**, iz katerih so sestavljene besede. (Če bi angleščino zapisovali z znaki kitajske pisave, bi besedo *freedom* (svoboda), denimo, morali zapisati z dvema pismenkama, eno za *free* in drugo za *dom*.) Kitajci zelo zgodaj, celo preden se naučijo brati in pisati, uzavestijo morfeme, saj se vsak morfem izgovarja kot zlog in praktično ne spreminja oblike; imajo pa precej manj občutka za to, kaj je beseda. Tudi v mnogih drugih sistemih pisav, na primer japonsščini, tajščini, arabščini in hindujščini, medbesedne meje niso povsem jasno začrtane. V prvih starogrških zapisih so bile vse besede združene med seboj brez presledkov, šele čez nekaj stoletij se je uveljavila beseda kot jasno razmejena enota.

Tako sistemi pisav besed ne prepoznavajo vedno: delno zato, ker obstajajo različne pisave, delno tudi zato, ker so si jeziki sami med seboj različni. V jeziku ni neke univerzalne enote, ki bi jo lahko enačili s tem, kar je 'beseda' v angleščini. Posebej v jezikih, ki ne poznajo pisave, je lahko 'beseda' zelo izmuzljiva reč.

Vsa ta raznolikost vendarle temelji na nekem splošnem pojmu, to pa je leksikalna enota. Vsak jezik ima svoje **besedišče** oziroma 'leksiko', ki tvori del slovnice – ali, če se natančneje izrazimo, del njegove **leksikogramatike**. Leksikogramatiko vsakega jezika tvori široka mreža izbir, s pomočjo katerih jezik izgrajuje svoje pomene: kot denimo izbire v angleščini med 'trdilno' in 'nikalno', 'ednina' in 'množina' ali 'pretekel', 'sedanji' in 'prihodnji'; ali med 'vedno', 'včasih' in 'nikoli', 'na vrhu' in 'pod'; ali med 'vroč' in 'hladen', 'dež', 'sneg' in 'toča' ali 'hoditi' in 'teči'. Nekatere od teh izbir so zelo splošne in se nanašajo takorekoč na vse, kar izrečemo: kadarkoli nekaj izjavimo ali predlagamo, moramo izbrati med trdilnostjo in nikalnostjo izjave (*dežuje, ne dežuje; teci!, ne teci!*). Druga skupina izbir je bolj specifična in sodi v eno samo pomensko področje; tovrstne izbire moramo torej opraviti le, kadar nas zanima to specifično področje. Do izbire med dežjem in snegom, denimo, pride zgolj v primeru, če govorimo o vremenu. Izbire te druge vrste se vršijo na ravni leksikalnih enot: npr. *vroč/hladen; dež/sneg/toča; hoditi/teči*.

Če uporabljamo izraz 'beseda' za enoto v pisnem jeziku, torej 'to, kar (v angleščini) pišemo med dvema presledkoma', potem bodo vse izbire izražene kot besedni nizi oziroma posamezne **ubeseditve**, kot v *it always snows on top of the mountain* (na vrhu gore vedno sneži). Toda učitelji angleščine običajno ločujejo med **polnopomenskimi besedami**, kot sta *snow* (sneg) in *mountain* (gora), in **funkcijskimi besedami**, kot so *it*,²

² Zaimek za edninski samostalni, ki izraža neživo (delno prekrivno s slovenskim zaimkom za srednji spol, 'to').